

Drodzy edukatorzy, nauczyciele, rodzice.

Stworzony przez nas pakiet edukacyjny, jest odpowiedzią na nieustającą popularność zagadnień związanych z ptakami. To najczęściej kierowane do nas zapytania z oferowanej przez CIEE puli warsztatowej. Wydawać by się mogło, że są to zagadnienia w których wszystko już zostało powiedziane, ale z drugiej strony ciągle przybywa kolejnych miłośników i ptasich obserwatorów. Dlatego głównymi tematami tego pakietu są: ptasie wędrówki, ptasia wiosna i dokarmianie ptaków.

Prezentowany przez nas pakiet edukacyjny jest nieco inny od tych, które znamy i nie zawiera typowej części opisowej. Chcieliśmy podarować Wam gotowy szablon, porcję rzetelnej wiedzy zamkniętej w przygotowanej prezentacji multimedialnej wraz z piękną oprawą graficzną, który, bez specjalnych przygotowań, będziecie mogli od razu wykorzystać na swoich warsztatach przyrodniczych.

Zdajemy sobie sprawę z tego, że każdy kto prowadzi zajęcia edukacyjne robi to na swój jedyny i niepowtarzalny sposób, wykorzystując inne metody i dostępne materiały. Ten pakiet to Nasza wizja, ale i zaktualizowana porcja wiedzy ornitologicznej, poparta doświadczeniem edukacyjnym. To „gotowiec”, który możecie opatrzyć swoim komentarzem, rozwijać w punktach, które są ważne w prowadzonym przez Was procesie edukacyjnym.

Dobrze wiemy, że trudno jest stworzyć idealny i kompletny pakiet edukacyjny, dlatego też zdobywając kolejne doświadczenia oraz przyjmując informacje zwrotne od Was – użytkowników naszego pakietu, będziemy go sukcesywnie ulepszać i rozbudowywać o kolejne materiały tak, by zbliżyć się do ideału.

Ilustracje do pakietu wykonał znakomity rysownik i przyrodnik Dawid Kilon.

Życzymy przyjemnego korzystania, Autorzy

Pakiet „Na tropie zwierząt” powstał w ramach dofinansowania ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony i Gospodarki Wodnej w Gdańsku.

Autorzy: Marcin Węsióra, Grażyna Sadowska, Anna Białkowska.

CZY TRZEBA DOKARMIĆ PTAKI ZIMĄ?

Rysunki: Dawid Kilon
Opracowanie merytoryczne: Marcin Węsióra
Centrum Informacji i Edukacji Ekologicznej

WFOŚiGW
w Gdańsku

PLUSY I MINUSY DOKARMIANIA PTAKÓW?

+

- Poznanie różnorodności ptaków;
- Obserwowanie zachowania ptaków;
- Podtrzymanie bioróżnorodności;
- Rekompensata zmian w środowisku naturalnym.

-

- Powstrzymanie naturalnej selekcji i zmiany w zachowaniu;
- Rozpowszechnianie chorób;
- Zanieczyszczenie wody;
- Większe drapieżnictwo.

Dokarmianie ptaków zimą to nasza własna decyzja!

- Obserwacje ptaków przy karmniku to bardzo **dobry sposób** na poznanie ich zwyczajów, zachowań i preferencji pokarmowych. Widzimy, które ptaki są nieufne wobec siebie czy karmnika, a które traktują go niemal jak dom i rozsiadają się wygodnie. Możemy obserwować czy walczą ze sobą o pokarm, czy dzielą się i jedzą w zgodzie.
- Człowiek bardzo zmienił/wpłynął na środowisko, tworząc nowy biotop - miejski. Część zwierząt przystosowała się, ale nawet one w okresie zimowym mają ciężkie życie (brakuje owadów, a rośliny zielne nie wydają nasion w wyniku koszenia, siedliska ptaków często są niszczone). Najbardziej dotyka to ptaki osiadłe takie jak wróble. Warto więc w jakiś sposób (jak np. dokarmianie), zrekompensować im utratę naturalnego środowiska/siedliska życia. Gwałtowne i nagłe zmiany pogody związane z globalnym ociepleniem szczególnie dają w kość ptakom, które zdecydowały się pozostać na zimę.
- Wszystkie dziko żyjące ptaki w Polsce objęte są ochroną. Pomagając przetrwać zimę tym, które pozostały przyczyniamy się m.in. do ochrony bioróżnorodności.
- Naturalna selekcja, czyli śmierć osobników chorych, osłabionych lub słabszych jest jednym z motorów napędowych ewolucji. Dokarmiając ptaki umożliwiamy przeżycie tym, które w naturalnych warunkach nie miałyby tej szansy. One zaś mogą potem swoje (wadliwe) geny przekazywać dalej, co dla całej populacji nie jest zjawiskiem pozytywnym/konstruktywnym.
- W zanieczyszczonej wodzie, tak samo jak w karmniku, który nie jest czyszczony dochodzi do rozwoju różnych drobnoustrojów, które mogą wywoływać u ptaków choroby, prowadzące nawet do śmierci.
- Zanieczyszczenie wody jest szczególnie dotkliwe na zbiornikach retencyjnych, gdzie ludzie, często nawet jak nie ma ptaków, wrzucają duże ilości chleba który rozkładając się prowadzi do eutrofizacji i znacznego pogorszenia parametrów wody.
- Karmnik przyciąga wszystkie głodne zwierzęta nie tylko ptaki. O ile polujący przy karmniku na ptaki krogulec jest ich naturalnym wrogiem i poluje tylko z głodu, o tyle kot kierowany instynktem łowcy potrafi poczynić spore straty w populacji nie zjadając przy tym swoich ofiar.

ŻELAZNE ZASADY DOKARMIANIA

- **Dokarmianie najlepiej rozpocząć pod koniec listopada.**
- **Zaczętego dokarmiania nie możemy przerwać.**
  - **Pokarm uzupełniamy regularnie.**
  - **Pokarm musi być świeży i czysty.**

- Jeżeli zdecydujemy się na dokarmianie ptaków to powinniśmy je kontynuować konsekwentnie do końca zimy. Jego wcześniejsze zaprzestanie może doprowadzić do sytuacji w której ptaki nie znajdą innego źródła pokarmu co może prowadzić do ich osłabienia i większej śmiertelności.
- Nie musimy pokarmu wsypywać codziennie, możemy to robić co drugi, trzeci dzień, ptaki potrafią przyzwyczać się do takiego rytmu. Nie powinniśmy jednak robić tego zbyt rzadko lub nieregularnie, gdyż ptaki nie będą wtedy odwiedzać karmnika regularnie i wykładany przez nas pokarm nie będzie zjadany na bieżąco i może stać się dla ptaków szkodliwy. Optymalna częstotliwość uzupełniania pokarmu to: co drugi dzień.
- Pokarm, który wykładamy w karmniku musi być świeży, nie może być zanieczyszczony i przede wszystkim musi być dla ptaków odpowiedni.

DOBRY KARMNIK

- **Karmnik musi zabezpieczać pokarm przed warunkami pogodowymi.**
- **Karmnik musi być dla ptaków bezpieczny i odpowiednio usytuowany i ustawiony.**
- **Karmnik powinien być regularnie czyszczony.**

- Karmnik musi zabezpieczać pokarm przed warunkami pogodowymi, przede wszystkim wodą. Pokarm zawilgotniały w najlepszym razie będzie dla ptaków niejadalny, w najgorszym trujący.
- Ptaki w karmniku nie mogą się obijać, czy kaleczyć. Karmnik nie może też ułatwiać polowania zarówno krogulcowi jak i okolicznym kotom. Szklane powierzchnie nie są dla ptaków widoczne. Mogą się też w nich odbijać krzewy czy drzewa. Uderzenie w szybę często kończy się dla ptaków śmiercią.
- Karmnik trzeba czyścić! Ptaki niestety nie zachowują czystości w karmniku. Poza niedojedzonym pokarmem zostawiają tam także odchody. Zanieczyszczenia te mogą prowadzić do rozwoju bakterii i wirusów. W zupełności wystarczy wymiatanie niezjedzonego pokarmu i sparzenie karmnika raz w tygodniu wrzątkiem. Nie stosujemy żadnej chemii!

DOBRY KARMNIK, CZYLI JAKI?

<http://www.wikihow.com>

<http://www.funpic.hu>

MWS ©

MWS ©

- Karmnik szklany do którego ptaki mogą wlecieć jest niedopuszczalny, ptaki nie widzą szkła czy bardzo przezroczystego plastiku. W konsekwencji może to doprowadzić do zderzenia się z jego twardą powierzchnią, a nawet do śmierci.
- Karmnik metalowy jest łatwy do czyszczenia i dezynfekcji, należy jednak pamiętać by nie miał ostrych krawędzi.
- Karmniki z butelek, nie zabezpieczają w większości wypadków pokarmu przed wodą, ale jeśli będziemy je sprawdzać codziennie to są tanią alternatywą chętnie robioną przez rodziców z dziećmi.
- Karmniki drewniane, najlepsze z dostępnych, dobrze by były polakierowane, a najlepiej gdyby miały dno z plastikową wkładką. Taki karmnik łatwiej będzie nam czyścić.

Jeżeli wieszamy karmnik blisko okna czy stawiamy go na parapecie, to okno powinno być odpowiednio zabezpieczone, tak by ptaki się o nie rozbijały.

GDZIE USTAWIĆ KARMNIK

Dzieci najczęściej wskazują:

- pręt na pierwszym planie – jest niski i karmnik wisiałby prawie nad samą ziemią będąc idealny dla kota.
- płot – jest dość wysoki (co jest dobre), ale zasłania widok z jednej strony przez co ptaki mają ograniczone pole widzenia, a drapieżnik ułatwione zadanie
- drzewa – idealne miejsce na karmnik wiszący, ale komu chciałoby się chodzić z drabiną? Drzewa w tym ogrodzie są niskie i mają cienkie gałęzie.

Dla tego akurat ogrodu najlepszy byłby karmnik stojący mniej więcej po środku zdjęcia.

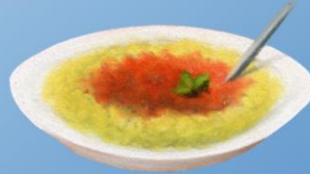
- Jabłka - najlepiej nadziać na gałązkę lub zostawić na ziemi.
- Orzechy - powinny być łuskane, nie solone, prażone, czy też z jakimikolwiek przyprawami.
- Gotowana marchew lub ziemniaki - będą dobrym pokarmem dla kaczek, czy łabędzi. Powinny być ugotowane osobno bez użycia soli.

- Słonina – wieszana od dawna dla ptaków, **nie** powinna być solona/wędzona. W cieplejsze dni powinniśmy sprawdzać czy nie zjełczała, bo mogłaby być dla ptaków szkodliwa. Jeżeli będzie wisała na zbyt cienkiej lince to może zostać przez kawkę, srokę, czy sójkę zerwana i zabrana w całości.
- Słonecznik – najlepszy pod względem kaloryczności i najchętniej wybierany przez bardzo wiele ptaków pokarm. Ważne by nie był solony/prażony. Ziarna nie powinny być zbyt duże dlatego lepszy jest słonecznik pastewny.

CZYM **NIE** DOKARMIĄĆ PTAKÓW?

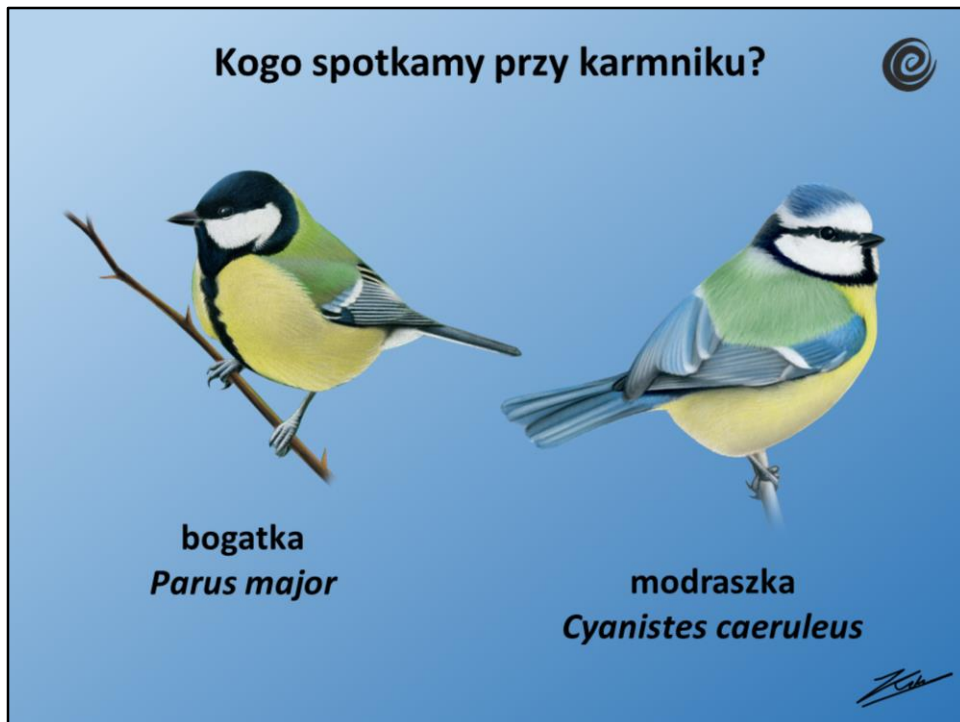

Artur Buczkowski - naturapolska.blogspot.com

Żaden z pokarmów przetworzonych, które my jemy nie jest dla ptaków odpowiedni, głównie przez dodatek soli jak i innych przypraw/wypełniaczy/chemicznych konserwantów. To samo dotyczy jedzenia dla psów i kotów, ono również nie jest dla ptaków odpowiednie.

Pokarmy przeznaczone dla ptaków hodowlanych, chomików czy myszy nadają się dla ptaków, ale często zawierają spore ilości ziaren, którymi dzikie ptaki nie będą zainteresowane. Godne polecenia są gotowe kolby z nasionami z dużą zawartością rodzimych zbóż i słonecznika.

Pieczyno generalnie jest przez ptaki chętnie zjadane. To łatwo przyswajalny i kaloryczny pokarm. Niestety, zawartość soli wzmacnia pragnienie a jedyne dostępne źródło wody to często kałuże na drogach, które zimą sypane są solą. Szczególnie ptaki wodne bardzo łatwo przyzwyczajają się do „diety chlebowej”, która może wywoływać u nich choroby układu pokarmowego. Monotonna dieta u ptaków młodych może doprowadzić do zaburzeń rozwojowych np. tzw. Anielskie skrzydła u łabędzi.

To, kogo spotkamy przy naszym karmniku zależy w dużej mierze od tego gdzie mieszkamy. Inne gatunki pojawią się w centrum dużego miasta, a inne w małym miasteczku, czy też na skraju miasta w pobliżu lasu.

Na kolejnych slajdach przedstawiamy ptaki, które najczęściej stołują się w naszych karmnikach.

- bogatka – najlicniejsza i największa z naszych sikor, przy karmniku jest najczęściej pierwsza. Bojowo nastawiona do innych osobników zarówno własnego gatunku, jak i innych. Pokarm: latem owady i ich larwy/gąsienice, zimą słończnik, smalec/słonina, rzadziej orzechy.
- modraszka – jedna z mniejszych i mniej licznych sikor w naszym kraju. Zachowaniem podobna do bogatki. W poszukiwaniu naturalnego pokarmu często potrafi zawisać na gałązkach głową w dół. Pokarm: latem owady i ich larwy/gąsienice, zimą: słończnik, smalec/słonina, orzechy i jabłka.

- wróbel - mocno związany z człowiekiem i jego otoczeniem. W karmniku towarzyski dla innych osobników swojego gatunku, wobec innych może być agresywny. Nieufny i ostrożny, wszelkie zmiany przy karmniku lub w jego otoczeniu mogą spowodować, że przez jakiś czas nie będzie chciał go odwiedzać. Pokarm: latem nasiona traw uzupełniane larwami i gąsienicami, zimą nasiona zbóż i słonecznika. Bardzo lubi pieczywo!
- mazurek - bliski kuzyn wróbla. Jest mniej związany z człowiekiem i znajdziemy go też poza miastem, czy wsią. Jeszcze bardziej towarzyski niż wróbel, nieagresywny nawet wobec innych gatunków. Pokarm - podobnie jak wróbel.

Oba gatunki wykorzystują budki lęgowe również zimą do nocowania. Na zimę budują gniazda (lub rozbudowują istniejące) o dużą ilość piór. Często w jednej budce może jednocześnie nocować kilka osobników.

- sójka – razem ze sroką i kawką należy do ptaków krukowatych i jest z nich najbardziej kolorowa. W pobliżu człowieka częściej pojawia się zimą w poszukiwaniu pokarmu. Przy karmniku jest bardzo uważna, stale się rozgląda. Odgania inne ptaki od jedzenia. Uwielbia sonecznik, ale nie pogardzi też słoniną a nawet kukurydzą.
- sroka – przy karmniku może się ich pojawić kilka na raz dochodzi wtedy do „bójek” i przepychanek. Do karmika najchętniej przyleci po słoninę.

- kawka – podobnie jak sówka, czy sroka przy karmniku pojawia się gromadnie przez co często dochodzi do przepychanek. Do karmnika najchętniej przyleci na słoninę lub słonecznik.
- kos – do samego karmnika zagląda rzadko albo wcale, a w jego pobliżu zachowuje się nerwowo i stale się rozgląda. Na inne ptaki praktycznie nie reaguje. Żeruje głównie na ziemi lub wśród gałęzi drzew i krzewów, dlatego jego ulubione, jabłka możemy umieścić pomiędzy nimi lub położyć na ziemi. Czasem zjada też łuskany słonecznik.

- Kowalik - ptak łatwy do rozpoznania po nietypowym zachowaniu, czyli częstym poruszaniu się po pniu głową w dół, żaden inny ptak tego nie potrafi. Do karmnika wpada tylko na chwilę. Pokarm: latem owady i ich larwy/gąsienice, zimą głównie słonecznik, rzadziej orzechy.
- Dzięcioł duży - najliczniejszy i najłatwiejszy do spotkania. Z karmnika przegania wszystkie inne ptaki, choć najczęściej zabiera pokarm i odlatuje z nim na najbliższe drzewo.

- Krzyżówka – ptak ten co prawda do naszego karmnika nie przyleci, ale jest najczęściej, obok łabędzi, dokarmianym ptakiem w parkach miejskich. Bardzo lubi wszelkie pieczywo, ale znacznie zdrowsze będą dla niej gotowane warzywa lub ziarna zbóż.
- Krogulec – drapieżnik wyspecjalizowany w łapaniu drobnych ptaków. Bardzo szybki i zwinny. Często po ataku siada na ziemi lub pobliskim drzewie by jak najszybciej zająć się ofiarą. Jest wtedy łatwy do obserwacji.

Dziękujemy za uwagę.

Pakiet „Na tropie zwierząt” powstał w ramach dofinansowania ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony I Gospodarki Wodnej w Gdańsku.

Rysunki: Dawid Kilon.

Autorzy:

Marcin Węsiora, Centrum Informacji I Edukacji Ekologicznej;

Grażyna Sadowska, Wdzydzki Park Krajobrazowy;

Anna Białkowska, Centrum Informacji I Edukacji Ekologicznej.

